

АНТРОПОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Постановка проблеми. Вища освіта України володіє величезним ментальним ресурсом, напрацьованим ще з 1576 року, з часу появи Острозької академії – першого університету на теренах Східної Європи.

Хосе Ортега-і-Гассет у своїй знаменитій „Місії університету” визначив основну триєдину задачу університетської освіти: передача культури; навчання професіям та наукові дослідження і навчання нових людей науці.

Освіта початку ХХІ століття вища освіта України розвивається за траєкторією прогностичної доповіді Ж.Делора (1986 р.). Проте навіть колективно вивіреним прогнозом не у змозі передбачити складність реалій глобалізованої освіти та європейського простору вищої освіти зокрема. Вища освіта стала пріоритетною галуззю суспільства знань, вона віддзеркалює масштаб проблем, які позначені в діяльності Римського клубу

З цього приводу М.С.Каган [5] наголошує: „небачена ще міра складності тієї ситуації, з якою на межі тисячоліть зіштовхнулось нині людство, полягає в тому, що воно досягло невідомого ні природі, ні власному минулому, ступеня особистісного різноманіття в межах загального життя людського роду і одночасно усвідомлення необхідності його об’єднання, матеріального і духовного, економічного і культурного, організаційного і психологічного. Адже народжуваний отриманою свободою особистості хаос перевершує той, який відомий синергетикам за аналізом термодинамічних процесів, і виявлена в них роль випадковості переростає в житті суспільства в потужну центробіжну енергію свободи самоствердження суверенної особистості, але в цьому хаосі на наших очах починає викристалізовуватися нова, найвища із відомих історії форма упорядкування соціального буття в масштабі життя всього людства як єдиної цілісної системи... культурного діалогу”.

Солідарною є думка про те, що ми стоїмо на порозі нового повороту історії, дивовижної трансформації соціуму, всебічної зміни всіх форм соціального та індивідуального буття. Глобалізація, інформаційна революція, волоконний зв’язок, надшвидкості турбореактивної авіації, нанотехнології... Все це змінює образ світу й звичні контури нашого буття в ньому, а головне – змінюються фундаментальні основи відтворення людини як біологічного й антропологічного типу. Й доки ми не осмислимо сенс того, що відбувається, не сформуємо, принаймні теоретично, як кажуть синергетики, „порядку із хаосу”, ми ніколи не вибудуємо систему освіти, яка б забезпечила більш менш задовільну підготовку людини до життя [1].

Формулювання цілей статті. Мету статті автори вбачають в дослідженні антропологічного підходу (методу) до здійснення державного та конкретно внутрішньовузівського управління галуззю вищої освіти.

Завдання дослідження полягає в здійсненні наукової розвідки щодо сутності антропологічних чинників простору вищої освіти; визначенні структури основних компонентів антропологічної компоненти в управлінні вищою школою; окресленні напрямків подальших досліджень означеної теми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітні системи прагнуть до саморозвитку та самокерованості але потребують управління. Для успішного управління повинні бути творчо досліджені всі чинники та фактори, що впливають і визначають його здійснення.

Наразі ми визнаємо досить недосконалий характер управління вищою освітою. Воно монополізоване МОНМС України, включає незначні рамки управлінської автономії, не спрямоване конкретно на спудеїв та викладачів. Будь які зміни можуть здійснюватися лише за згоди керівного органу галузі. Вітчизняна система вищої освіти прийняла стандарти європейського простору вищої освіти. Але ж які? Ми залишили незмінними ті умови та стандарти, які власне і визначаються як антропологічні. Мова йде про навчальне навантаження на студента та викладача, про організаційно – методичне забезпечення державою (а не викладачем) різних програм, методичного забезпечення, про можливість студента обирати персональну траєкторію здобування обраної спеціальності, про створення умов збереження фізичного та психічного здоров'я студентів, професорів тощо.

Зважаючи на те, що вища освіта – це, в першу чергу, людський впорядкований ресурс суспільства та держави, доцільним видається, на думку автора, застосування антропологічного підходу до здійснення наукової розвідки щодо управління цією стратегічною галуззю. Адже саме в цій соціально-гуманітарній інфраструктурі відбувається посилене вираження індивідів. За Н. Еліасом [4] в царині вищої освіти як наслідки соціо- і психогенези людства визначаються такі тенденції індивідуалізації особистості: значно зростають самоконтроль і саморегуляція; посилюється мобільність індивідів; розширюються можливості вибору і соціальний простір індивіда; люди починають покладатися самі на себе, зростає їхня ініціатива, свобода усвідомлюється як екзистенціальна цінність; посилюється Я-ідентичність і відповідно стає слабкою Ми-ідентичність; більшість Ми-стосунків стають вільними і встановлюються особистістю.

Зважаючи на ренесанс антропологічного підходу до дослідження реалій та феноменів освітнього простору вищої школи в кінці ХХ, початку ХХІ ст. (І. Аносов, Т. Троїцька, Л. Задорожна, М. Бім-Бад, М. Романенко, І. Степаненко, В. Загороднюк, А. Черній, О.О. Нікишенков), можна констатувати зародження антропологічної парадигми в освіті. Її сутність В. Воронкова вбачає в дослідженні орієнтирів культурних комплексів моделей „людського розвитку” (тривалість життя, розвиток освіти і охорона здоров'я, підвищення добробуту населення, поліпшення якості життя, подолання різноманітних форм дискримінації, звільнення людини від тиранії і тероризму), що створюють специфічну мультимодель інтерналізованого університету, який сприйняв кращий світовий організаційний досвід та збагатив свої ментальні риси

самобутності. На її думку, саме в університетському середовищі засобами організації та управління повинні бути реалізовані імперативи справедливого і солідарного суспільства, реабілітовані такі поняття, як „гуманне суспільство”, „гуманні відносини”, „гуманна людина”, „гуманістичне управління” [3]. Антропність процесів взаєморозгортання соціуму та вищої освіти дозволяє останній бути одночасно інститутом цивілізації і інститутом культури, що підвищує відповідальність „реформаторів” освіти не лише за прогрес цивілізації, але й за збереження і примноження, в найширшому розумінні, людської культури [4].

Предметом нашого дослідження є управління вищою освітою в контексті антропологічної парадигми. Основними принципами антропологічного підходу до управління можна визначити: невід’ємність природних прав людини, їх пріоритет стосовно принципів устрою, законів і діяльності держави, сталість, інваріантність фундаментальних родових якостей людини, універсальність людини, рівноправність всіх людей. Стосовно управління антропологічний підхід орієнтований на вивчення ірраціональної, інстинктивної, біологічної мотивації, навчальної поведінки, що обумовлена людською природою [5].

Американський антрополог Д.Бідні вважає надважливим завданням сучасної культурної антропології порівняльно-критичне вивчення цінностей.

Філософсько-антропологічний підхід до державного адміністрування запровадив німецький філософ антрополог Арнольд Гелен. На його думку, державне управління є „фундаментальним антропологічним інститутом”. Прагнення до стабільності внутрішнього і зовнішнього світу на його думку стає основою адміністративно-державного управління.

Таким чином державне управління освітою перетворюється в самодостатню силу з особливими закономірностями розвитку її інституціональності. Особливу увагу А.Гелен звертає на те, що порядок державного адміністрування „знімає” напругу, яка виникає в самій людині: „Ми є свідками того, що адміністративно-державні установи суспільства, закони, а також існуючі форми їх взаємодії, які є в наявності як соціально-політичні структури є зовнішніми опорами людини”. Саме інститути „звільняють людину від болісного пошуку гідної поведінки, оскільки вони з’являються перед нею вже сформованими і заздалегідь визначеними” [11].

Управління системою вищої освіти досліджують М. Михальченко, В. Андрущенко, В. Луговий, Д. Дзвінчук, В. Журавський, В. Кремень, К. Корсак, Т. Боголіб, П. Куделя, Т. Лукіна та ін.

На думку Т. Боголіб, вищі навчальні заклади, як об’єкти управління, представлені такими елементами як ресурси самого закладу, об’єкт впливу та результат діяльності. Автор стверджує, що основним об’єктом впливу всіх ресурсів навчального закладу є студент (бакалавр, спеціаліст, магістр, аспірант). Саме на них орієнтована більша частина ресурсних потоків [2].

В.Огаренко [6] визначає, що специфікою системи освіти як об’єкта кадрової політики є фундаментальні особливості професії викладача та студента.

Л.А.Пашко пропонує ввести у понятійний обіг науки державного управління поняття: – „управлінська антропологія”, позначаючи ним спеціально відібрану й необхідну для цивілізованої та ефективної управлінської діяльності систему різноманітних знань про індивідуально-психологічну природу службовця як особистості [7].

Головне питання антропологічного підходу визначається таким чином: за яких умов стає найбільш можливою творча, вільна, відповідальна реалізація природи людини.

Антропологічний підхід в управлінні вищою освітою направлений на дослідження взаємовідносин людини і влади, людини й управління, які позитивно або негативно впливають на взаємовідносини людини і суспільства.

Людина в управлінні завжди відіграє головну, визначальну роль, адже саме через неї здійснюється персоніфікація державно-управлінських відносин. І поки людина буде відчувати себе лише об'єктом впливу, а не учасником формування життя, на ефективні державно-управлінські відносини годі сподіватися.

Антропологічний підхід до проблем управління освітою дозволяє побачити обумовленість управління саме людськими якостями: такі правові феномени, як свобода, відповідальність, суб'єктність, власність, не виникають самі по собі, а у вигляді необхідних системних компонентів людського, соціального буття.

Таким чином дослідження засвідчує, що у морфогенезі управління системою вищої освіти формується антропологічна компонента. Компонента структурно містить в собі два елементи: суб'єктивований і об'єктивований. В суб'єктивованому елементі (структурі людини) організаційно-управлінські перетворення спрямовані за алгоритмом: ідеали - цілі - мотиви - ролі, дії. В об'єктивованому елементі (структурі соціуму) перетворення здійснюються за алгоритмом: функції робочих місць - потреби - інтереси - цінності. Загалом функціонально в управлінні за цією антропологічною схемою на боці суспільства – перетворення функцій робочих місць в потреби людини; на боці особистості – перетворення цілей людини в мотив її поведінки [12].

Важливою складовою компоненти є поняття „антропологічне знання”. Антропологічним знанням слід визнати систему гуманітарних, природничих, політекономічних, управлінських, художніх і інших знань, що сприяють пізнанню людини як феномена, що історично склався і формується, його різноманітних соціальних форм життєдіяльності і взаємодії з природним середовищем [10].

Методологічні настанови антропології є засадничими для теорії управління галуззю вищої освіти: а) посилення та гуманізація соціальної спрямованості державної політики в галузі управління; б) гуманізація державної політики управління; в) аналіз управління університетом та галуззю як колективного органу, що сприяє створенню сприятливих умов для самореалізації особистості студента; викладача. г) з'ясування місця викладача та студента у структурах управління та внутрішнього самоврядування;

д) визначення „людських зрушень” як прогнозований результат запровадження аксіологічної компоненти в управлінні.

Дослідники І. Аносов та М. Окса конституують поняття „антропологічна компетентність”, яке, на їх думку, включає цілу систему родових знань, що обслуговують управління вищою освітою на засадах гуманізму. Лише засвоївши ці знання та оволодівши антропологічною компетентністю виникає реальна можливість здійснювати антропологічну експертизу освітніх програм, в центрі яких повинна бути „людина як міра всіх речей”.

Загалом сучасні дослідження в галузі управління вищою освітою на засадах педагогічної антропології засвідчують сталий інтерес науковців до проблем педагогічної антропології, та використання її ресурсів в управлінні вищою школою. Автори, в результаті дослідження, констатують достатньо сформовану антропологічну компоненту управління галуззю вищої освіти. Вона включає до своєї структури теоретичні напрацювання в галузі інклюзії антропологічних чинників до управління; методологію на стадії формування; управлінські технології та форми управлінської рефлексії.

Висновки. Державне управління освітою України прагне до вдосконалення в напрямку його подальшої гуманізації. Цей процес посилюється ресурсами антропологічного підходу, який в теорії державного управління опрацьовано ще недостатньо. Накопичені знання, технології та опрацьована методологія дають підстави вважати, що в теорії управління вищою освітою відбувається формування антропологічної компоненти. Автори вбачають велику перспективу у запровадженні антропологічної компоненти до управління та менеджменту галузі вищої освіти, а саме вдосконалення професійної діяльності з розробки та експертизи антропологічних проектів в управлінні освітою; розробка нових антропологічних технологій в освітньому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: у пошуках перспективи / В.Андрущенко // Філософія освіти. – 2006. – № 1(3).
2. Боголіб Т.М. Принципи управління вузом: монографія / Т.М.Боголіб. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2004. – 204 с.
3. Воронкова В. Політологія психологія комунікації / В.Воронкова // Освіта регіону. – 2009. – №1.
4. Еліас Н. Суспільство індивідів / Н.Еліас. – М.: Книжный дом, 2001. – 289 с.
5. Каган М.С. Философская теория ценности / М.С.Каган. – С.Пб: ТОО ТК “Петрополис”, 1997. – 205 с.
6. Огаренко В.М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг: монографія / В.М.Огаренко. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.
7. Пашко Л.А. Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. упр.: / Л.А.Пашко. – К., 2007. – 36 с.

8. Терепищій С. Стандартизація вищої освіти (спроба філософського аналізу) / С.Терепищій. – Київ, 2010.
9. Управління людськими ресурсами: філософські засади. навчальний посіб. / під ред. В.Г.Воронкової. - ВД: «Професіонал», 2006. – 576 с.
10. Шепель В.М. Управленческая антропология / В.М.Шепель. – М.: Нар. образование, 1999. – 432 с.
11. Gehlen A. Moral und Hypermoral. - М.: Bonn, 1979.
12. http://npu.edu.ua/eook/book/html/D/ispu_ksue_Beh_Organizm/210.html.

АНОТАЦІЯ

Крижко В.В., Старокожко О.М. Антропологічна компонента управління вищою освітою. В статті досліджується антропологічна складова (компонента) державного управління вищою освітою. Здійснено аналіз стратегічних змін в царині гуманізації вищої школи на засадах стандартів Європейського простору вищої освіти. Визначено основні чинники антропологічного підходу до управління. Представлено текстову модель антропологічної компоненти державного управління вищою освітою.

Ключові слова: антропология, управління методологічні настанови антропології, антропологічна компонента управління.

АННОТАЦИЯ

Крыжко В.В., Старокожко О.Н. Антропологическая компонента управления высшим образованием. В статье исследуется антропологическая составляющая (компонента) государственного управления высшим образованием. Осуществлен анализ стратегических изменений в области гуманизации высшей школы в соответствии со стандартами Европейского пространства высшего образования. Определены основные факторы антропологического подхода к управлению. Представлена текстовая модель антропологической компоненты государственного управления высшим образованием.

Ключевые слова: антропология, управление, методологические установки антропологии, антропологическая компонента управления.

SUMMARY

Kryzhko V.V., Starokozhko O.N. The anthropological's components of high education's managment. The anthropological constituent (component) of state administration of higher education is considered in the article. The analysis of strategic changes in the field of high school humanization according to standards of European space of higher education have been made. The basic factors of anthropological approach to the management have been defined; the text model of anthropological components of state administration by higher education has been presented.

Key words: anthropology, management, methodological options of anthropology, anthropological management component.